

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІЧНИЙ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПЕДАГОГІКА
(назва навчальної дисципліни)

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 014 Середня освіта
(код і назва спеціальності)

освітня програма Середня освіта: фізична культура
(назва освітньої програми)

тип дисципліни обов'язкова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

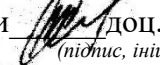
ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

 Максимчук І.А.
(підпис, ініціали, прізвище)

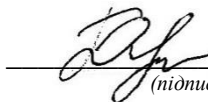
РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою загальної педагогіки та спеціальної освіти протокол № 1 від 30.08.2022 р.

Завідувач кафедри доц. Звєкова В.К.
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова ради з якості вищої освіти факультету педагогічного

 доц. Сич Ю.І.
(підпис, ініціали, прізвище)

Розробник програми:

Рашидов С.Ф., доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти

Рецензент програми:

Кічук Н.В. доктор педагогічних наук, професор кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 6	<i>Лекції:</i>	
	30	8
Модулів: 2	<i>Практичні заняття:</i>	
Загальна кількість годин: 180	–	
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 1	<i>Лабораторні заняття:</i>	
	–	
Семестр: 2	<i>Семінарські заняття:</i>	
	40	10
Тижневе навантаження (год.): - аудиторне: 6 - самостійна робота: 10	<i>Консультації:</i>	
	2	
	<i>Індивідуальні заняття:</i>	
Форма підсумкового контролю: екзамен	–	
Мова навчання: українська	<i>Самостійна робота:</i>	
	108	162

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Мета та завдання навчальної дисципліни полягають у формуванні в майбутніх учителів закладів загальної середньої освіти інтегральної та системи загальних і фахових компетентностей планування, організації та проведення навчальних занять, виховних справ, виховання та розвитку особистості в закладах загальної середньої освіти з визначенням їх діагностичної мети, завдань, змісту, форм, методів тощо. Викладання навчальної дисципліни передбачає поєднання інтерактивних і традиційних форм навчання з елементами електронного навчання, в якому використовуються платформа дистанційного навчання MOODLE, спеціальні інформаційні технології, такі як відео, інтерактивні елементи, онлайн консультування тощо.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні і методичні основи організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти; ознайомлення з сучасними уявленнями про цілі і цінності педагогічної освіти, проблемами навчання і виховання студентів та школярів, традиційними та інноваційними підходами до їх вирішення.

Передумовами для вивчення дисципліни є цикл теоретичних та практичних дисциплін: «Психологія», «Основи філософських знань», «Вступ до спеціальності з основами наукових досліджень» тощо.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальний курс пов'язується з циклом навчальних дисциплін «Психологія», «Інклюзивна освіта», «Вступ до спеціальності з основами наукових досліджень» тощо.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей та програмних результатів навчання відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта: біологія та здоров'я людини».

Інформація про компетентності та програмні результати навчання за дисципліною

Шифр	Назва
Загальні компетентності (ЗК)	
ЗК 2.	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство.
ЗК 3.	Здатність учитися та оволодівати сучасними знаннями, критично оцінювати соціальні події і явища, прогнозування освітнього процесу.
ЗК 4.	Здатність до партнерської взаємодії у професійній діяльності із дотриманням морально-етичних і правових норм, принципів академічної доброчесності.
ЗК 9.	Здатність працювати в команді та автономно, ефективно комунікувати у полікультурному та трансграничному просторі.
ЗК 10.	Здатність ініціювати педагогічні новації, планувати та управляти часом.
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (ФК)	
ФК 1.	Знання і розуміння предметної області, усвідомлення сутності професійної діяльності.
ФК 3.	Здатність до комплексного планування та проєктування загальної моделі освітнього процесу з біології та основ здоров'я відповідно до методів, засобів й форм навчання з урахуванням нової парадигми природничої освіти, а також специфіки змісту навчального матеріалу, індивідуальних, вікових особливостей учнів класу та своєрідності школярів з особливими освітніми потребами.
ФК 4.	Здатність оптимального поєднання традиційних і інноваційних педагогічних технологій у фаховій діяльності, у тому числі й інформаційно-комунікаційні та програмові засоби навчання.
ФК 5.	Здатність забезпечувати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з біології та основ здоров'я, здійснювати діагностику, прогнозування ефективності та корекції освітнього процесу; виявляти саморефлексію педагогічної діяльності, проєктувати власну траєкторію професійного розвитку, впроваджувати творчі ідеї вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду у площину предметної діяльності.
ФК 16.	Здатність організувати і здійснювати еколого-валеологічне виховання в позакласній роботі, розвивати в учнів позитивну мотивацію здоров'язміцнення та імператив здорового способу життя, визначати місце і функції позашкільної освіти та векторів її зв'язку із предметною специфікою біології в ЗЗСО.
ФК 17.	Здатність розуміти й реалізувати стратегію сталого розвитку людства у процесі професійної діяльності.
Програмні результати навчання (ПРН)	
ПРН 1.	Знати наукові та культурні досягнення світової цивілізації, виявляти громадянську позицію щодо територіальної цілісності та демократичного устрою України, дотримання прав людини та опанування загальнолюдських цінностей.
ПРН 2.	Вміти інтегрувати аксіологічний аспект гуманітарних наук у площину професійної діяльності для розв'язання актуальних проблем світоглядно-мотиваційного виміру сучасної освіти.
ПРН 3.	Володіти науково-педагогічним стилем мислення і корпоративною культурою, критично використовувати світоглядні теорії із дотриманням принципів доброчесності та визнанням авторських прав при розв'язанні соціально-педагогічних і фахових завдань.
ПРН 4.	Знати етичні норми педагогічної діяльності, принципи толерантності, діалогу й співробітництва, цінувати й поважати різноманіття та мультикультурність світу.
ПРН 8.	Вміти діяти автономно та брати відповідальність за результат, працювати в команді, керуватись національними та світовими цінностями.
ПРН 9.	Виявляти здатність до оригінальності та інноваційності в проєктуванні траєкторії особистісного та професійного розвитку.
ПРН 13.	Знати психолого-дидактичні основи організації освітнього процесу з біології та основ здоров'я людини, мати структуровані знання про місце гуманітаристики в системі наук, її предметних і методологічних зв'язках, володіти педагогічною термінологією, впроваджувати інноваційні вітчизняні і зарубіжні освітні практики у площину професійної діяльності, успішно взаємодіяти з учасниками освітньо-виховного процесу.
ПРН 15.	Вміти проєктувати зміст шкільних предметів «Біологія» та «Основи здоров'я» відповідно до принципів і закономірностей навчання, використовуючи продуктивні методи, прийоми, форми

	та засоби навчання; знати специфіку інтегрованого навчання шкільних предметів природничої, соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей Державного стандарту базової середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа».
ПРН 16.	Здатний вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності набуту під час навчання кваліфікацію.
ПРН 17.	Здійснювати моніторинг успішності освітньо-виховного процесу, враховувати критеріальну основу оцінювання навчальних досягнень, відстежувати динаміку розвитку обдарованих та здібних учнів, а також дітей, які мають особливі освітні потреби.
ПРН 29.	Знати ключові категорії планування та організації позаурочної, позакласної та позашкільної діяльності, спрямованої на формування морально-етичних рис особистості, проведення пропедетико-роз'яснювальної роботи серед учнівської молоді та в соціумі.
ПРН 30.	Знати теоретично-концептуальні та науково-прикладні засади сталого розвитку, розкривати сутність взаємозв'язків та залежностей між природним середовищем і людиною з позиції ноосферної педагогіки.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

з/ п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)						Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття
Змістовний модуль 1. Загальні основи педагогіки														
1.	Педагогіка в системі наук про людину.	4	2	2		2		4		2				4
2.	Особистість як предмет виховання. Фактори розвитку особистості.	4	2	2				4		2				10
3.	Нормативно-законодавча база системи освіти України.	4		2				6						8
4.	Методологія педагогіки та методи науково-педагогічних досліджень.	2		2				4						4
Змістовний модуль 2. Дидактика														
4.	Дидактика – теорія освіти й навчання.	4	2	2				6						8
5.	Зміст освіти в сучасній школі.	4	2	2				6		2				10
6.	Закони, закономірності та принципи навчання.	4	2	2				6						8
7.	Форми та методи навчання.	4	2	2				6		2				10
8.	Організація педагогічного процесу в контексті вимог Концепції «Нова українська школа».	4	2	2				6	2					8
9.	Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю.	4	2	2				6						10
10.	Технології навчання.	4	2	2				6						10
Змістовний модуль 3. Теорія виховання														
11.	Загальна характеристика процесу виховання.	4	2	2				6						8
12.	Закономірності та принципи виховання.	4	2	2				6						8
13.	Методи та засоби виховання.	4	2	2				6		2				10
14.	Основні напрями виховання.	6	2	4				6						8
15.	Організаційні форми виховної роботи.	4	2	2				6						8
16.	Формування колективу, його вплив на виховання особистості.	2		2				6	2					8
17.	Система освіти в Україні та інших країнах.	4	2	2				6						12
18.	Основи теорії управління системою освіти.	2		2				6	2	2				10
Проміжний контроль														
Підсумковий контроль (для екзаменів)														
Разом:		72	30	40		2		108	8	10				162

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Змістовний модуль 1. Загальні основи педагогіки

Тема 1. Педагогіка в системі наук про людину.

Педагогіка як наука, її становлення і розвиток. Поняття про інклюзивну освіту. Педагогіка як наука про виховання. Теорії походження виховання. Головні стадії розвитку педагогіки. Зв'язок педагогіки з іншими науками. Система педагогічних наук.

Тема 2. Особистість як предмет виховання. Фактори розвитку особистості.

Поняття про особистість, її розвиток і формування. Закономірності фізичного і психічного розвитку. Основні фактори розвитку особистості. Взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов розвитку. Роль діяльності і спілкування у розвитку особистості. Роль активності учня в особистісному розвитку. Поняття про саморозвиток особистості. Внутрішні суперечності як рушійні сили розвитку. Інклюзивний підхід до виховання та навчання дітей з особливими потребами.

Тема 3. Нормативно-законодавча база системи освіти України. Основні документи які регулюють систему освіти України: Концепція Нової української школи. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту». Поняття про систему освіти в Україні. Стратегічні завдання та пріоритетні напрями реформування освіти в Україні. Принципи побудови системи освіти. Структура системи освіти.

Тема 4. Методологія педагогіки та методи науково-педагогічних досліджень.

Методологія педагогіки, її рівні, підходи. Педагогічне дослідження, науковий апарат дослідження. Методи педагогічних досліджень, їх класифікація.

Змістовний модуль 2. Дидактика

Тема 4. Дидактика – теорія освіти й навчання.

Поняття дидактики, її предмет та функції. Основні категорії дидактики: навчання, освіта, принципи навчання, зміст освіти, методи навчання, організаційні форми навчання. Історія становлення та розвитку дидактики. Зв'язок дидактики з іншими науками. Загальна теорія навчання і методики окремих предметів з основ наук, їх взаємозв'язок.

Тема 5. Зміст освіти в сучасній школі.

Загальна характеристика змісту освіти. Фактори, які впливають на розробку змісту освіти. Теорії організації змісту освіти. Наукові основи визначення змісту освіти та його удосконалення. Документи, що визначають зміст загальної середньої освіти. Державний стандарт загальної середньої освіти. Структура навчального плану та навчальної програми. Підручники та навчальні посібники, їх функції та структурні компоненти.

Тема 6. Закони, закономірності та принципи навчання.

Закони процесу навчання. Сутність поняття «закономірності навчання», об'єктивні та суб'єктивні закономірності навчання. Система дидактичних принципів та їх характеристика. Правила реалізації принципів навчання.

Тема 7. Форми організації навчання.

Поняття про форми організації навчання. Розвиток організаційних форм навчальної роботи у школі. Характеристика класно-урочної системи, її переваги, недоліки та шляхи удосконалення. Урок як основна форма організації навчання у сучасній школі. Вимоги до уроку. Типи та структура уроків. Підготовка вчителя до уроку. Характеристика додаткових форм організації навчання. Альтернативні форми організації навчання, технології їх застосування.

Тема 8. Організація педагогічного процесу в контексті вимог Концепції «Нова українська школа». Мета та завдання нової української школи. Аналіз компонентів НУШ. Показники якісної освіти. Мета і головні компоненти Концепції «Нова українська школа». Нові стандарти та результати навчання. Автономія школи і вчителя. Методологія

педагогіки партнерства в Концепції Нової української школи.

Тема 9. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю.

Сутність контролю та його функції. Принципи контролю. Види та методи контролю. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Тема 10. Технології навчання. Сутність поняття «технології навчання» та історія його виникнення. Ігрові технології навчання, їх класифікація. Мозкова атака, види мозкових атак, етапи проведення. Особливості ситуаційного навчання.

Змістовний модуль 3. Теорія виховання

Тема 11. Загальна характеристика процесу виховання.

Теорія виховання як складова частина педагогічної науки. Характеристика сучасних наукових підходів до виховання. Сутність процесів виховання, самовиховання та перевиховання особистості. Мета виховання. Аналіз «Концепції національного виховання дітей та молоді в Україні». Структура, рушійні сили та основні етапи процесу виховання.

Тема 12. Закономірності та принципи виховання.

Основні закономірності процесу виховання. Специфіка принципів виховання. Характеристика принципів виховання. Правила виховання.

Тема 13. Методи та засоби виховання.

Поняття про методи виховання. Класифікація методів виховання. Методи формування свідомості особистості. Методи організації діяльності, спілкування та формування досвіду суспільної поведінки. Методи стимулювання діяльності і поведінки. Методи самовиховання. Поняття прийому і засобу виховання. Умови оптимального вибору і ефективного застосування методів виховання.

Тема 14. Основні напрями виховання.

Характеристика основних напрямків виховання. Завдання та шляхи розумового виховання. Система морального виховання. Громадянське виховання. Трудове виховання та профорієнтаційна робота у сучасній школі. Сутність і завдання естетичного виховання школярів. Фізичне виховання. Екологічне виховання, його завдання та зміст. Статеве виховання. Правове виховання.

Тема 15. Організаційні форми виховної роботи

Поняття позакласної і позашкільної виховної роботи. Характеристика масових форм виховної роботи. Характеристика групових форм виховної роботи. Характеристика діяльності позашкільних навчально-виховних закладів.

Тема 16. Формування колективу, його вплив на виховання особистості

Виховний колектив та його основні ознаки. Зміст, функції та види виховного колективу. Чинники розвитку колективу. Учніське самоврядування в школі та класі. Формальні та неформальні групи. Дитячі та юнацькі громадські організації. Неформальний молодіжний рух.

Змістовний модуль 4. Школотознавство

Тема 17. Система освіти в Україні та інших країнах.

Поняття про систему освіти. Соціально-економічні і педагогічні фактори, які впливають на розвиток системи освіти. Структура і принципи побудови системи освіти в Україні. Характеристика законодавчих, нормативних документів, на основі яких функціонують навчально-виховні заклади в Україні: Закон України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Закон «Про вищу освіту», Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI ст. Сучасні тенденції та найважливіші напрями у розвитку систем освіти різних країн світу. Шляхи інтеграції України у світовий освітній простір.

Тема 18. Основи теорії управління системою освіти.

Сутність системного підходу в управлінні системою освіти. Принципи управління. Особливості демократизації управління у системі освіти. Ієрархія органів управління

системою освіти. Повноваження та обов'язки директора школи та його заступників. Атестація педагогічного персоналу. Особливості внутрішнього шкільного контролю.

5.2. Тематика семінарських (практичних) занять.

1. Педагогіка в системі наук про людину.
2. Особистість, її розвиток та формування.
3. Освіта як соціокультурний феномен.
4. Методологія педагогіки та методи педагогічних досліджень.
5. Поняття про дидактику та її основні категорії.
6. Зміст освіти в національній школі.
7. Навчання як вид пізнавальної діяльності учнів, його основні ознаки.
8. Закономірності та принципи навчання.
9. Методи та засоби навчання.
10. Організаційні форми навчання.
11. Контроль процесу і результатів навчання.
12. Сучасні технології навчання.
13. Сутність і зміст процесу виховання
14. Закономірності та принципи виховання.
15. Методи та засоби виховання.
16. Організаційні форми виховної роботи.
17. Формування колективу, його вплив на виховання особистості.
18. Спільна виховна робота школи та сім'ї.
19. Планування роботи класного керівника.
20. Управління загальноосвітнім навчальним закладом.

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		Форми звітності
		денна	заочна	
1.	Опрацювання лекційного матеріалу	20		Конспект
2.	Підготовка до семінарських занять	20		Конспект
3	Підготовка до проміжного контролю (модульної контрольної роботи)	16		Модульна контрольна робота
4.	Виконання ІНДЗ – підготовка реферату за темою на вибір	22		Реферат
5.	Виконання ІНДЗ (медіа проекту)	30		Презентація
	Разом	108		

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів:

1. Написання реферату з курсу за темою на вибір (ІНДЗ).
2. Виконання ІНДЗ (медіа проекту) – підготовка презентації за обраною темою реферату.
3. Із книги “Слово про вчителя” (Упорядн. О.Т.Губко. – К., 1985) підберіть і випишіть п'ять висловлювань про соціальну роль вчителя у суспільстві, вимоги до його особистості.
4. Складіть розповідь на одну із запропонованих тем: “Мій улюблений вчитель”, “Мій ідеал учителя”, “Учитель ХХІ століття. Яким йому бути?” “Учителі, які вплинули на мою долю”, “Яким учителем я себе уявляю?”
5. Дати загальну характеристику праці В.О. Сухомлинського “Сто порад учителям”. Скласти тези трьох порад (на вибір) з цієї книги.

6. Напишіть рецензію або анотацію (на вибір) на одну з прочитаних вами книг на педагогічну тематику.
7. Знайдіть у літературі або наведіть з практики роботи вашої школи приклади про вплив стилю педагогічного спілкування на психологічну атмосферу в класі, взаємовідносини між учнями в класі.
8. Ознайомтесь з працею В. Сухомлинського «Розмова з молодим директором школи» і проаналізуйте діяльність керівника школи з відвідування й аналізу уроків учителів.

Тематика індивідуальних завдань:

Тематика рефератів та медіа проекту (презентації):

1. Образ рідного слова в українській етнопедагогіці.
2. Народна педагогіка про вирішальну роль перших років життя людини в її формуванні.
3. Роль українських народних дитячих пестушок та утішок у вихованні дитини.
4. Українська народна мораль у колискових піснях.
5. Авторитет жінки-матері в народній педагогіці.
6. Періодизація віку людини в народній педагогіці.
7. Методолгія педагогіки партнерства в Концепції Нової української школи.
8. Народна мораль у поезії Лесі Українки.
9. Етнопедагогічний аспект творчості І.Я. Франка.
10. Т.Г. Шевченко про жінку-матір як вічного покровителя долі власних дітей.
11. Т.Г. Шевченко про дітей, «велику божу благодать».
12. Ідея української сімейної педагогіки у творчості Г.С. Сковороди.
13. Ідея народності виховання у творчій спадщині К.Д. Ушинського.
14. Народна педагогіка - життєдайне джерело творчості В.О. Сухомлинського.
15. Нові сучасні ролі вчителя в індивідуальній освітній траєкторії учня (тьютор, модератор, коуч, фасилітатор).
16. К.Д. Ушинський про сім'ю як фактор народного виховання.
17. Сім'я в сучасних керівних документах про національну школу та національне виховання.
18. Гра, її роль та значення в масовій практиці народного виховання.
19. Поняття про педагогічну антропологію
20. Питання сімейного виховання в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.
21. Дитяча гра – невід'ємний компонент української етнопедагогіки.
22. Засоби громадянського виховання учнів загальноосвітньої національної школи.
23. Ідея громадянського виховання в українській національній педагогіці.
24. Емоційний компонент як складова української громадянськості.
25. Важкі діти, обдаровані діти: в чому проблеми їх розвитку
26. Акселерація та її наслідки.
27. Діагностика громадянської вихованості школярів.
28. Передовий педагогічний досвід громадянського виховання школярів.
29. Громадянськість і громадянське виховання в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського.
30. Внутрішні та зовнішні фактори розвитку дитини

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

6.1. *Форми поточного контролю:* усне опитування, писемне тестування, написання педагогічного есе, захист ІНДЗ – реферату та медіа проекту (презентації).

6.2. *Форми проміжного контролю:* виконання модульної контрольної роботи.

6.3. *Форми підсумкового контролю успішності навчання:* екзамен.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Діагностика результатів навчання студентів з дисципліни включає: поточний контроль, проміжний (модульна контрольна робота) та підсумковий контроль.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку і визначення рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Під час поточного контролю оцінюються усні відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи, обговорення проблемних питань, розв'язання ситуаційних завдань, виконання тестів, захист індивідуальних завдань – реферату та медіа проекту (презентації).

Проміжний контроль здійснюється у вигляді проведення модульної контрольної роботи (МКР). Він є відображенням рівня опрацювання студентом теоретичного та практичного матеріалу з дисципліни, рівня засвоєння ним вказаного матеріалу.

Підсумковий контроль здійснюється під час проведення екзамену в усній формі. Результат екзаменаційного контролю визначається як середньоарифметичне усіх оцінок (середньозважений бал) здобувача вищої освіти, які він отримав за кожне з питань екзаменаційного білета.

Підсумкова оцінка з дисципліни (екзамен) виставляється за результатами поточного, проміжного та підсумкового контролю (відповідно вагові коефіцієнти **0,4**, **0,1** та **0,5**).

8. ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. *Шкала та схема формування підсумкової оцінки:*

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
	Екзамен
90-100	відмінно
70-89	добре
51-69	задовільно
1-50	незадовільно

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	40 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,4	10 балів (проміжний контроль) – бал за результатами виконання модульної контрольної роботи, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,1	50 балів (підсумковий контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на екзамені, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,5
Мінімальний пороговий рівень	20 балів (поточний контроль)	6 балів (проміжний контроль)	25 балів (підсумковий контроль)

**Таблиця переведення середньозваженого балу
за 100-бальною шкалою**

<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>	<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>	<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>	<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>	<i>100- бальна</i>	<i>сер. бал</i>
100	4,97–5,00	80	4,10–4,14	60	3,10–3,14	40	2,25–2,29	20	1,15–1,20
99	4,94–4,96	79	4,05–4,09	59	3,05–3,09	39	2,20–2,24	19	1,09–1,14
98	4,91–4,93	78	4,00–4,04	58	3,00–3,04	38	2,15–2,19	18	1,03–1,08
97	4,87–4,90	77	3,95–3,99	57	2,96–2,99	37	2,10–2,14	17	0,97–1,02
96	4,84–4,86	76	3,90–3,94	56	2,93–2,95	36	2,05–2,09	16	0,91–0,96
95	4,80–4,83	75	3,85–3,89	55	2,90–2,92	35	2,00–2,04	15	0,85–0,90
94	4,76–4,79	74	3,80–3,84	54	2,87–2,89	34	1,95–1,99	14	0,79–0,84
93	4,72–4,75	73	3,75–3,79	53	2,84–2,86	33	1,90–1,94	13	0,73–0,78
92	4,68–4,71	72	3,70–3,74	52	2,81–2,83	32	1,85–1,89	12	0,67–0,72
91	4,64–4,67	71	3,65–3,70	51	2,78–2,80	31	1,80–1,84	11	0,61–0,66
90	4,60–4,63	70	3,60–3,64	50	2,75–2,77	30	1,75–1,79	10	0,55–0,60
89	4,55–4,59	69	3,55–3,59	49	2,70–2,74	29	1,69–1,74	9	0,49–0,54
88	4,50–4,54	68	3,50–3,54	48	2,65–2,69	28	1,63–1,68	8	0,43–0,48
87	4,45–4,49	67	3,45–3,49	47	2,60–2,64	27	1,57–1,62	7	0,37–0,42
86	4,40–4,44	66	3,40–3,44	46	2,55–2,59	26	1,51–1,56	6	0,31–0,36
85	4,35–4,39	65	3,35–3,39	45	2,50–2,54	25	1,45–1,50	5	0,25–0,30
84	4,30–4,34	64	3,30–3,34	44	2,45–2,49	24	1,39–1,44	4	0,19–0,24
83	4,25–4,29	63	3,25–3,29	43	2,40–2,44	23	1,33–1,38	3	0,13–0,18
82	4,20–4,24	62	3,20–3,24	42	2,35–2,39	22	1,27–1,32	2	0,07–0,12
81	4,15–4,19	61	3,15–3,19	41	2,30–2,34	21	1,21–1,26	1	0,01–0,06

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно й аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Однак не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо не володіє навчальним матеріалом, однак фрагментарно, поверхово (без аргументації й обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.

1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань.

Вид	Максимальна кількість балів
Реферат	5
Медіа проєкт (презентація)	5

Критерії оцінювання *реферату*: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела.

Критеріями оцінювання *медіа проєкту-презентації* є відповідність її змісту темі доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за виконання модульної контрольної роботи – 10 балів, а мінімальний пороговий рівень за її виконання складає 6 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Розкрийте поняття про методи навчання, їх класифікацію.
2. Дайте визначення поняттям позакласної та позашкільної виховної роботи.
3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію:

Мати ставилася з недовірою до думки вчителів про погану поведінку сина, захищаючи свого хлопчика. Юрій був недисциплінований, на зауваження вчителів відповідав відверто грубо...

Питання:

1. У чому, на Вашу думку, полягає причина такої поведінки хлопця?
2. Чи потрібна робота класного керівника з батьками?
3. Чи може бути поведінка вчителя причиною недовіри матері Юрка?

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю.

Підсумковий контроль здійснюється під час проведення екзамену в усній формі. Результат екзаменаційного контролю визначається як середньоарифметичне усіх оцінок (середньозважений бал) здобувача вищої освіти, які він отримав за кожне з питань екзаменаційного білета. Цей бал переводиться за 100-бальною шкалою, а визначений показник множиться на ваговий коефіцієнт 0,5 та округлюється до цілих.

Питання до іспиту з дисципліни «Педагогіка» (I курс)

1. Педагогіка як наука про виховання.
2. Предмет і завдання педагогіки.
3. Основні категорії і функції педагогіки.
4. Система педагогічних наук.
5. Зв'язок педагогіки з іншими науками.
6. Поняття про особистість, її розвиток і формування.
7. Фактори розвитку особистості. Роль спадковості, середовища та діяльності у розвитку особистості.
8. Методологія педагогіки, методи науково-педагогічного дослідження.
9. Поняття про дидактику, її предмет.
10. Функції та завдання дидактики. Основні категорії дидактики.
11. Зміст освіти в національній школі, його основні компоненти.
12. Освітня система в Україні.
13. Організація педагогічного процесу в контексті вимог Концепції «Нова українська школа».
14. Навчальний план для різних типів загальноосвітніх шкіл України.
15. Навчальні програми, принципи їх побудови, вимоги до програм, їх структура.
16. Характеристика підручників і навчальних посібників.
17. Процес навчання, його основні ознаки
18. Суть і структура процесу навчання.
19. Основні функції навчання та їх взаємозв'язок.
20. Закономірності навчання, їх класифікація.
21. Поняття про принципи навчання, історія їх виникнення.
22. Система дидактичних принципів та відповідних правил навчання.
23. Поняття про методи навчання, їх класифікація.
24. Прийоми та засоби навчання.
25. Поняття про форми організації навчального процесу. Класно-урочна система навчання в Україні.
26. Основні форми організації навчального процесу, їх характеристика.
27. Урок – основна форма організації навчання. Вимоги до сучасного уроку.
28. Традиційна типологія уроків.
29. Структура уроку в залежності від його мети.
30. Підготовка учителя до уроку та її основні етапи.
31. Домашня навчальна робота учнів.
32. Поняття контролю та його значення у навчально-виховному процесі.
33. Функції, види контролю.
34. Педагогічні вимоги до перевірки.
35. Технології навчання, їх різновиди.
36. Нова українська школа, її характеристика.
37. Процес виховання, його сутність, мета, завдання та структура.
38. Самовиховання: суть, умови, етапи, прийоми.
39. Перевиховання: функції, принципи, етапи.
40. Зміст виховання та його основні напрями.
41. Громадянське та розумове виховання.
42. Моральне та естетичне виховання.
43. Екологічне та фізичне виховання.
44. Трудове, статеве та правове виховання.
45. Характеристика закономірностей виховання
46. Характеристика основних принципів виховання.
47. Поняття про методи виховання, їх класифікація.
48. Поняття прийому і засобу виховання.

49. Поняття позакласної і позашкільної виховної роботи.
50. Форми виховної роботи, їх класифікація.
51. Характеристика діяльності позашкільних навчально-виховних закладів.
52. Виховний колектив та його основні ознаки.
53. Зміст, функції та види виховного колективу.
54. Дитячі та юнацькі громадські організації.
55. Неформальний молодіжний рух.
56. Сім'я як соціально-педагогічне середовище. Функції сім'ї, її типи.
57. Види, форми і методи роботи з батьками учнів.
58. Завдання і функції класного керівника.
59. Соціально-професійна роль вчителя в умовах Нової української школи.
60. Органи освіти: їх функції та структура.
61. Функції та методи управління освітою.

Зразок варіанту екзаменаційного білету:

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Дайте визначення поняттю про особистість, її розвиток і формування.
2. Охарактеризуйте трудове, статеве та правове виховання.
3. Розв'яжіть педагогічну ситуацію: *«Я відчуваю, що Ваші заняття мені не допомагають», – каже учень учителю і додає: «Я взагалі хочу припинити заняття». Як на це має реагувати вчитель?*

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного, проміжного та підсумкового контролю (відповідно вагові коефіцієнти **0,4, 0,1 та 0,5**).

Екзамен отримує студент, який виконав усі види завдань, визначені у робочій програмі навчальної дисципліни й має достатню кількість балів за поточний контроль (не менше 20 балів), проміжний (не менше 6 балів) та підсумковий контроль – екзамен (не менше 25 балів).

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби: ноутбук, проектор.

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Анєнкова І.П., Байдан М.А., Русова В.М. Педагогіка. Навч. посіб./ І.П. Анєнкова, А.М. Байдан, В.М. Русова. К.: Каравела, 2018.
2. Бартків О.С. Основи педагогічної майстерності вихователя ЗДО : навч.- метод. рекоменд. Луцьк, 2020. 97 с.
3. Березюк О. С., Власенко О. М. Дидактика: теорія і практика: навч.-метод. посіб. Житомир: ЖДУ ім. Івана Франка, 2017. 211 с.
4. Вагнер Т., Дінтерсміт Т. Мистецтво навчати. Як підготувати дитину до реального життя / пер. з англ. Н. Борис. 2-ге вид. Київ: Наш формат, 2018. 312 с.
5. Варій М. Й., Ортинський В. Л. Основи психології і педагогіки : підручник. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. 548 с.
6. Волкова Н.П. Педагогіка. Навч. посіб./ Н.П. Волкова – К.: Академія, 2012.

7. Гриців Т., Батрин В. Українська система виховання на засадах народної педагогіки : навч.-метод. посіб. для позакл. роботи в шк. Чернівці : Народознав.- просвітн. центр "Факел Марії", 2013. 263 с.
8. Декларація прав дитини // Відродження. 1999. № 1. С. 18.
9. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). К., 1994. 62 с.
10. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)
11. Зайченко І. В. Педагогіка : підруч. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ: Ліра-К, 2016. 608 с.
12. Кічук Н. В. (2001). *Освіта у сучасному світі (порівняльний контекст)*: Навч. пос. для студ. пед спеціальностей. Ізмаїл. ІДПІ.
13. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: підруч. Київ : Знання, 2007. С. 43–47.
14. Малафіїк І. В. Дидактика новітньої школи: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2015. 632 с.
15. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 5-е., доп. і переробл. Київ, 2007. С. 11–40.
16. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlyavchytelya.pdf>
17. Пащенко М. І., Красноштан І. В. Педагогіка. Київ: Центр навчальної літератури, 2017. 228 с.
18. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV. Редакція від 09.08.2019, підстава – 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
19. Про освіту: Закон України від 24.06.2020 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
20. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
21. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
22. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80>
23. Педагогіка: баз. підруч. / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. Київ: Фоліо, 2015. 572 с. С. 4-88.
24. Робінсон К., Ароніка Л. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / перекл. з англ. Г. Лелів. Львів: Літопис, 2018. 256 с.
25. Стельмахович М. І. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. С. 53–70.
26. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посіб. Вид. 2-е. Київ : Академвидав, 2007. С. 330–393.
27. Фізеші О. Й. Педагогіка: Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школотознавство: навч. посіб. для студ. пед. спец. Київ: Кондор, 2014. 390 с.
28. Ярошук Л. Г. Теорія та методика виховання: навч. посіб. Бердянськ, 2017. 374 с. URL:<http://bdpu.org:8080/bitstream/123456789/919/1/Yaroshchuk%20L.%20%20Teoriya%20ta%20metodyka%20vyk%20hovannya.pdf>

10.2. *Допоміжні джерела*

11. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищ. нав. закл. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.
12. Вишневський О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). Педагогічна думка. 2010. № 3. С. 41-43.
13. URL: <http://loippo.lviv.ua/files/2013/Nauka/Wydannia/2010/2010-3.pdf#page=41>
14. Дерев'янюк Н.П. Формування громадянської культури особистості школяра : навч.-метод. посіб. К. : Праймдрук, 2011. 352с. URL: http://man.gov.ua/files/49/derevyanko_kostiv_2011.pdf
15. Дерев'янюк Н.П. Формування громадянської культури особистості школяра : навч.-метод. посіб. К. : Праймдрук, 2011. 352с. URL: http://man.gov.ua/files/49/derevyanko_kostiv_2011.pdf
16. метод. посіб. К. : Праймдрук, 2011. 352с. URL: http://man.gov.ua/files/49/derevyanko_kostiv_2011.pdf
17. http://man.gov.ua/files/49/derevyanko_kostiv_2011.pdf

18. Забавляєва Т. А., Пюрко В. Є. Організація навчально-виховного процесу на засадах педагогіки партнерства в умовах реалізації Концепції нової української школи / Т. А. Забавляєва // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (14–16 червня 2018 р., м. Мелітополь, Україна) / Ред.-упоряд. Дубяга С. М., Чорна В. В., Яковенко І. О. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. С.119-121. – 289 с.
19. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. – Київ: Літера ЛТД, 2018. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>
20. Концепція Нової української школи. – Режим доступу: <https://osvita.ua/doc/files/news/520/52062/new-school.pdf>
21. Цюпак І. М. Сутність дефініції «тьютор» у сучасному просторі дошкільної освіти / І. М. Цюпак // Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови Нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2018. С.51-53. 393 с.
22. Кіт Г.Г. Українська народна педагогіка : курс лекцій. Вінниця : Едельвейс і К, 2008.
23. 301 с.
24. Марків В.М. Теорія виховання : навчально-методичний посібник. Кривий Ріг: КПІ, 2015. С. 197-201. URL: <https://bit.ly/3wCUdVZ>
25. 2015. С. 197-201. URL: <https://bit.ly/3wCUdVZ>
26. Педагогічний словник / [за ред. М. Д. Ярмаченка]. К. : Педагогічна думка, 2001. 515 с.
27. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології : інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. К. : Вид. дім «Слово», 2004. 616с.
28. Янкович О. І. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім В. Гнатюка, 2015. 212 с.
29. http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9075/1/JAnkovich_Osvit_tex.pdf

10.3. Інтернет-ресурси

1. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського, електронний каталог періодичних видань.
2. <http://www.library.edu-ua.net/id/485/> – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського НАПН України.
3. <http://vognutyi.ru/lib/> – колекція електронних книг.
4. <https://mon.gov.ua/ua> – Міністерство освіти і науки України – офіційний сайт.
5. <http://enc-dic.com/pedagogics> – педагогічний словник.
6. <http://uk.wikipedia.org/wiki> – Вікіпедія, вільна енциклопедія.
7. http://www.klex.ru/books/age_psychology/diary.rar – електронна бібліотека праць класиків педагогіки.
8. <http://www.npu.edu.ua> (elib@npu.edu.ua) – Електронна бібліотека НПУ імені М.П. Драгоманова
9. <http://www.ukrainians-world.org.ua/ukr/peoples/?letter=%D0%9C> – енциклопедія «Українці в освіті».